

patlak veren iç savaş, Dollfuss'un parlamentoyu feshedip diktatörlüğünü ilân etmesine imkân verdi. Dollfuss'un nazilerin gerçekleştirdiği hükümet darbesinde öldürülmesi (1934) üzerine yerine K. Schuschnigg şansölye oldu. Schuschnigg de nazilere karşı savaş açıtsa da Hitler'in desteği Avusturya nazilerinin güçlenmesini sağladı. Özellikle Almanya'nın Avusturya'yı ilhak (Anschluss) konusunda kendisinden çekindiği bir devlet olan İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi (1935), Uzakdoğu'da Japonya'nın yayılmacı faaliyetleri karşısında Milletler Cemiyeti'nin hiçbir şey yapamaması, Hitler'i ilhak konusunda cesaretlendirdi ve 1937'den itibaren Avusturya nazileri faaliyetlerini daha da arttırarak yeni bir hükümet darbesi teşebbüsünde bulundular.

Hitler barışçı yollarla Avusturya'nın ilhakını gerçekleştirmek için baskıya yöneldi ve Schuschnigg'i ülkesine davet ederek kendisine yedi maddelik bir ultimatom verdi. Avusturya şansölyesi çaresizlik içinde, Hitler'in, Avusturya nazilerinin lideri Seyss-Inquart'ın İçişleri bakanlığına getirilmesi isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Schuschnigg'in, ülkesine dönünce halkın ilhakı isteyip istemediğini belirlemek için 13 Mart 1938'de plebisit yapılacağını açıklaması Hitler'i askerî müdahaleye yöneltti ve 11 Mart günü Hitler bir nota ile şansölyenin çekilmesini ve yerine Seyss-Inquart'ın tayin edilmesini istedi. Schuschnigg çaresizlik içinde Hitler'in isteğine boyun eğdi ve Cumhurbaşkanı Wilhelm Miklas da Seyss-Inquart'ı şansölyeliğe tayin etti. Alman orduları bu sırada Avusturya sınırını geçerek ülkeyi işgal etti. 12 Mart günü Avusturya Alman işgali altına girmiş ve bundan böyle Almanya'nın (III. Reich) *Ostmark* adıyla yeni bir eyaleti haline getirilmiş oldu. Bu ilhak karşısında bütün dünya ciddi bir tepki göstermezken İtalya da sesini çıkarmadı. Hitler 10 Nisan 1938'de Avusturya'da Almanya ile birleşme konusunda göstermelik bir plebisit yaptırdı ve sonuçta oyların % 99'dan fazlası ilhaktan yana çıktı.

1938'den 1945'e kadar Almanya'nın işgali altında kalan Avusturya'da Sovyet ordularının Viyana'ya girmesinden (Nisan 1945) sonra 27 Nisan 1945'te yeniden cumhuriyet kuruldu ve siyasî partilerin teşkilatlanmasına izin verildi. 1945'ten 1955'e kadar müttefik devletlerin (Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa) denetiminde kalan Avusturya'nın siyasî hayatına Sosyalist Parti

(Sosyalistische Partei Österreichs) ile Halk Partisi (Österreichische Volkspartei) hâkim oldular. Kasım 1945'te yapılan seçimler sonunda Sosyalist Parti'den K. Renner cumhurbaşkanı olurken Halk Partisi'nden Leopold Figl de koalisyon hükümetini kurdu. 1920 anayasası 1929'da yapılan değişikliklerle birlikte yürürlüğe kondu. 1946-1952 yılları arasında ülkede ekonomik kriz yaşandı. Ağır sanayi ve bankacılık sektörleri millileştirildi. 1948'de Amerika Birleşik Devletleri'nin yürürlüğe koyduğu Marshall Planı'ndan Avusturya da faydalandı; ayrıca Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi'nden (UNRRA) yardım aldı. 1953'ten sonra şansölye J. Raab'ın uyguladığı piyasa ekonomisi sayesinde ekonomi düzelme yoluna girdi ve büyük bir hamle gerçekleştirildi.

15 Mayıs 1955'te Viyana'da dört müttefik devletle imzalanan Devlet Antlaşması (Staatsvertrag) ile Avusturya dış politikasında sürekli tarafsızlık çizgisinde bağımsız bir devlet oldu. Antlaşma ile dört müttefik devlet Avusturya topraklarından çekilmeyi, egemenliğini ve ilhak öncesi sınırlarını tanımayı kabul ediyorlardı. Ayrıca antlaşma Avusturya'nın herhangi bir siyasî ve askerî pakta girmesini, Almanya ile siyasî ve ekonomik birlik oluşturmasını, Habsburglar'ın geri dönüşünü ve nazi teşkilâtlarının kurulmasını yasaklıyordu. Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra işgal kuvvetleri ülkeden ayrıldılar (Ekim 1955) ve sürekli tarafsızlık ilkesi anayasa hükmü haline getirildi.

Avusturya Cumhuriyeti bugün Birleşmiş Milletler'in (1955), Avrupa Konseyi'nin (1956) ve Avrupa Serbest Mübadele Birliği'nin (1960) üyesidir.

Federal yapıda parlamenter bir cumhuriyet olan Avusturya Cumhuriyeti (Republik Österreich) geniş yetkilere sahip dokuz federe devletten (Viyana, Aşağı Avusturya, Yukarı Avusturya, Burgenland, Kärnten, Salzburg, Steiermark, Tirol, Vorarlberg) meydana gelmektedir. Devletin başında bulunan cumhurbaşkanı altı yılda bir halk tarafından seçilmektedir. İki meclisli yasama organına (Bundesversammlung) sahip devletin 165 üyeli millet meclisi (Nationalrat) genel oyla dört yıllığına seçilen üyelerden oluşur. Federal konsey (Bundesrat) ise federe devletlerin eyalet meclislerince (diyet) seçilen elli üyeden teşekkül eder. Yürütme gücünü federal şansölye ile federal hükümeti oluşturan

bakanlar temsil ederler. Bugünkü cumhurbaşkanı 1986'da seçilen Kurt Waldheim'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Mac Donald, *The Republic Austria 1918-1934*, New York 1946; S. C. Easton, *The Western Heritage from 1500 to the Present*, New York 1966, s. 82-83, 453, 503-504; Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1975, s. 458-459, 463, 490-492, 592-597; E. C. Helmrich, "Austria", *EAm.*, II, 794-796; *TA*, IV, 336-338; K. A. S., "Austria", *EBr.*, II, 816-820; *EUn.*, II, 914-919; *Encyclopédie Géographique*, Milan 1980, s. 310-314.

DAVUT DURSUN

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Avusturya'nın İslâm dünyası ve kültürü ile münasebetleri çok eskilere kadar gider. Habsburg hânedanı döneminde gerek Osmanlılar'la gerekse Mağrib'deki müslüman Araplar'la meydana gelen savaşlarda Avusturyalılar müslümanları az da olsa tanıma fırsatı buldular. Avrupa'daki Osmanlı üstünlüğü çeşitli alanlarda Avusturya kültürünü etkilemiş olduğu gibi barış dönemlerinde kurulan ticarî ve kültürel ilişkiler de Avusturya toplumunu müslümanlarla karşılaştırmıştır. 1674'lerde Viyana Üniversitesi'nde Şark dilleri öğretiminin başlaması ile saray kütüphanesine İslâm dünyasından yazma eser temini için bazı kişilerin görevlendirilmesi, İslâm kültürünün tanınması yönünde atılan ilk adımları teşkil etmektedir. Avusturya ile İslâm dünyası arasında ticarî münasebetlerin gelişmesinin bir sonucu olarak 1730'da Viyana'da bir "müslüman tüccarlar kolonisi"nin kurulması, bu asrın sonlarına doğru İmparator II. Joseph'in müslümanlar için bir "müsamaha fermanı" yayımlayıp (1782) İslâm dinine hukukî bir statü kazandırması, müslümanların Avusturya'da hem tanınması hem de münasebetlerinin gelişmesi yönünde etkili olmuştur. Berlin Kongresi (1878) ile Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılması, Avusturya-müslüman münasebetlerinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Böylece Avusturya - Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde ilk defa müslüman nüfusa sahip bir eyalet ve onun yönetimi için farklı bir dinî-adlî düzenleme yapma ihtiyacı ortaya çıkıyordu. Bu amaçla imparatorluk Osmanlılar'ın eğitim ve adlî düzeniyle yakından ilgilenmeye başlamış ve buna göre, Bosna - Hersek eyaletinin başşehri olan Saraybosna'daki mahallî yönetimin girişimi ve desteğiyle buradaki

eğitim sistemini yeniden organize etmiştir. 1883'te Viyana'da devlet matbaasında "Hanefî mezhebine göre İslâm'da evlilik hukuku", "İslâm'da aile hukuku" ve "İslâm'da veraset hukuku" gibi konularda bazı kitapların basımı sağlandı; böylece Avusturyalı hukukçular ve bilim adamları İslâm hukukunu inceleme imkânı buldular. 1893'te Avusturya yönetiminin desteğiyle Saraybosna'da din dersi öğretmenlerinin yetiştirildiği bir "dârülmualimîn", kadınları yetiştirmek için bir "mekteb-i nüvvâb" ve 1918'de de "şeriat lisesi" açıldı. Bu okulda normal lise programında bulunan derslerden başka Arapça, İslâm kültürü ve İslâm tarihi gibi dersler okutuluyordu. Ayrıca Bosna-Hersek liselerinde okutulmak üzere İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye* adlı eserinden seçmeler (*Izbor iz Kita-bu Sireti Resulillahi*, Viyana 1913) ve bir Arapça sözlüğün basımı gerçekleştirildi. Bu arada, Bosna - Hersek'te 1930'lara kadar yürürlükte kalmış olan *Mecelle* de Almanca ve Sırpça'ya tercüme edildi (Öztürk, s. 95). I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nde okutulan bütün ders kitaplarının, nesredilen bütün gazete ve dergilerin ve bunların yanı sıra 1918'e kadar İstanbul ve Bulak'ta basılan Arapça, Türkçe, Farsça eserlerin büyük bir özenle toplanarak Viyana Saray Kütüphanesi'nde (bugün Millî Kütüphane) saklanması, Avusturya yönetiminin İslâm kültürüne olan ilgisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bugün bu eser ve koleksiyonların hepsi Avusturya Millî Kütüphanesi'nde mevcuttur. Viyana'da 1918'e kadar bir müftü oturuyor ve şehirde müslüman askerler için yaptırılmış bir cami bulunuyordu.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya'da yaşayan müslümanlar İslâm Kültür Cemiyeti adıyla bir dernek kurarak ortak problemlerine çözüm aradılar; ancak dernek Alman hâkimiyetinin başlamasından sonra kapanmak zorunda kaldı (1939). II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu derneğin devamı niteliğinde olan Avusturya İslâm Cemiyeti kuruldu (1950), fakat bu da uzun ömürlü olmadı ve 1962'de kapandı. Aynı yıl müslümanları bir çatı altında toplamak amacıyla İslâmî Sosyal Hizmet Cemiyeti (Moslimischer Sozialdienst) kuruldu. Daha sonra üyeleri arasında Türk işçi ve öğrencilerinin de bulunduğu pek çok kuruluş bu derneğe katıldı. 1960'lardan itibaren Avusturya'nın Türkiye ve Kuzey Afrika ülkelerinden işçi kabul etmesi ve İslâm ülkelerinden buraya okumak için öğrencilerin gelme-

si üzerine özellikle Viyana'da yaşayan müslümanların sayısı hızlı bir artış göstermiş ve günümüzde bu ülkedeki müslüman nüfus 100.000'e ulaşmıştır. 1968'lerde müslüman ülkelerin büyükelçileri sosyal ihtiyaçların karşılanması ve çocukların dinî eğitimlerinin yapılabilmesi gayesiyle bir İslâm merkezi tesis edilmesi için yoğun bir çalışma başlattılar ve Suudi Arabistan'ın büyük maddî desteğiyle inşa edilen Viyana İslâm Merkezi 1979'da hizmete girdi. Bu merkezde konferans salonları, mescid, kütüphane, çocukların din eğitimi gördükleri sınıflar, kadınlar için özel bir bölüm ve çeşitli sosyal hizmetlere ayrılan bürolar bulunmaktadır. Viyana İslâm Merkezi eğitim öğretim ve sosyal hizmetlerin yanı sıra İslâmî konularda kitap ve dergi yayımını da gerçekleştirmektedir; *al-Islam* (Almanca) dergisi bu merkezin yayınıdır. Ayrıca ülkede Türkler tarafından açılmış seksen civarında cami ve mescid bulunmaktadır.

İslâmiyet Avusturya'da resmen tanınan bir dindir. İlk defa 15 Temmuz 1912'de devlet tarafından resmen kabul edilmişse de savaş sonunda imparatorluğun dağılması bu tanımayı anlamsız hale getirmiştir. İslâmî Sosyal Hizmet Cemiyeti'nin 1962'den itibaren Avusturya hükümeti nezdinde sürdürdüğü teşebbüsler sonunda İslâmiyet ancak 1979'da resmî din olarak kabul edilmiştir. Bu tanıma ile radyo ve televizyonda yılda sekiz defa dinî konuşma yapma, çocukların okullarda haftada iki saat din dersi alması, müslümanların İslâm cemaati adı altında örgütlenmeleri, müslüman ölümler için müstakil bir mezarlık ayrılması gibi çeşitli haklar sağlanmıştır.

Avusturya'da çeşitli zamanlarda İslâmî muhtevalı bazı dergiler çıkarılmıştır. Bunlar arasında İslâmî Sosyal Hizmet Cemiyeti tarafından dört ayda bir Almanca, Boşnakça ve Türkçe olarak yayımlanan *Der gerade Weg*, Dr. İsmail Balıç tarafından yine Almanca, Boşnakça, bazan da Türkçe ve İngilizce olarak üç ayda bir çıkarılan *Islam und der Westen*, 1975'ten beri yayın hayatını sürdüren ve Avusturya ile Arap ülkeleri arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri konu alan Arapça *Merhabâ*, 1951-1955 yılları arasında çıkarılan *Vox Orientalis* ve 1958-1972 arasında üç ayda bir çıkarılan *Bustan* adlı dergileri anmak gerekir. 1952-1979 yılları arasında Viyana'da "Muslimische Bibliothek" adlı seri içinde birçok İslâmî kitap yayımlan-

mıştır. Ayrıca Viyana'daki müslüman öğrenci dernekleri tarafından da küçük İslâmî kitaplar yayımlanmaktadır.

Avusturya'da pek çok enstitü ve dernek İslâm kültürüyle yakından ilgilenmektedir. Viyana Üniversitesi'ne bağlı olarak Şarkiyat Enstitüsü (Orientalisches Institut, 1886), Purgstal Derneği (Purgstall Gesellschaft, 1958) ve 1851-1948 yılları arasında faaliyette bulunan Şark Dilleri Öğretim Kurumu (Öffentliche Lehranstalt für orientalische Sprachen) ve sonradan bu görevi üstlenen Diploması Akademisi (Diplomatische Akademie, 1962), aynı zamanda İslâmî ilimlerle de ilgilenen kuruluşlardır.

Avusturya'da şarkiyatla ilgili başlıca yayınlar ise şunlardır: *Vienna Oriental Journal* (1886; daha sonra bu dergi yerini *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*'e [1915] bıraktı); *Archiv für Orientforschung* (Viyana 1923-, yılda bir cilt); *Wiener Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte Asiens* (1925-); *Wiener Beiträge zur Kultur, Geschichte und Linguistik* (1930-); *Wiener Völkerkundlich Mitteilungen* (1953-).

BİBLİYOGRAFYA :

H. Leobenstein, *Katalog der arabischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien 1970, I; *Die Muslims im Donauraum, Österreich und der Islam*, Wien 1971, s. 106; Osman Öztürk, *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*, İstanbul 1973, s. 95; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 270-272; B. Jelavich, *History of the Balkans*, Cambridge 1985, I, 300-327, 348-352; M. Ali Kettani, *Muslim Minorities in the World Today*, London 1986, s. 46; G. Wagner, "Das Osmanenreich und Österreich", *TAD*, V/8-9 (1970), s. 213-239; Abdülmün'im et-Tûnîcî, "el-Merkezü'l-İslâmî fi Fiyenâ", *Fayşal*, XXXVI, Riyad 1980, s. 107-112; "The Islamic Centre in Vienna: an Example of Religious Pluralism in Austria", *The Muslim World League Journal*, XII/1, Mekke 1984, s. 48-49; K. Arat, "Der Islam in Österreich", *Cibedo*, 1/4, Frankfurt 1987, s. 97-128. İSMAİL BALIÇ — MÂSUM YAŞAR AYDIN

IV. İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Avusturya'da şarkiyat ve İslâmiyat çalışmaları XVI. yüzyılın ortalarında I. Ferdinand'ın, Viyana Üniversitesi'nde Arapça dersleri vermesi için Fransız müsteşrik Guillaume Postel'i (ö. 1581) davet etmesiyle başlar. Yine I. Ferdinand tarafından İstanbul'a elçi olarak gönderilen Busbecq (ö. 1592), İstanbul'dan ülkesine dönüşünde beraberinde getirdiği 240 adet el yazması eserle ilim adamlarının ilgisini çekmiştir. Viyana Üniversitesi'ne Arapça öğretileri amacıyla çeşitli ülkelerden başka uzmanlar da davet edil-